
PERSONAJUL ISTORIC

între
document
și
ficțiune

Finele de veac literar XIX e consecvent în preocuparea de a urca istoria națională pe scenă; mijloacele, însă, variază. Am văzut* că în *Despot-Vodă* triumfa documentul; imaginația i se supusese. Cele ce urmează vor doar să contribuie la întregirea cadrului de epocă literară, să lase să se întrevadă un drum care, defrișat și adâncit, ar fi dus pe o culme a dramaturgiei naționale.

Anii 1877—1883. Între redacția oficiosului conservator „Timpul”, al cărui mentor era, și mizera locuință din Calea Victoriei, viața lui Eminescu aluneca vertiginos spre fatala întunecare.

Lada cu manuscrise, policoarele cu cărți, masa de brad, lampa de spirit pentru cafea și fumul gros al tutunului au stăruit în memoria lui Zamfir Arbore, dintr-o seară din toamna anului 1879, când Eminescu i-a citit începutul dramei *Bogdan Dragoș*. Poetul credea că o va încheia curînd; de față era și actorul C. Bărcănescu, vechi prieten de pribegie teatrală, care-și arăta zgomotos entuziasmul și potrivea versurile unei doine din text pe o melodie (Z. Arbore, scrisoare către N. Iorga, în „Sămănătorul”, 1908, nr. 42).

Ce va fi stîrnit rîvna efemeră a celui ce se consacră gazetăriei, determinîndu-l să reia vechi proiecte dramaturgice din epoca studenției berlineze? Frenetic cititor al lui Shakespeare, în bune ediții germane, Eminescu fusese fascinat, în umbra zidurilor de burg unde imaginația istorică se aprindea ușor, de un paralelism, hrănit, prin operele romantismului, pînă la viziune mitică: asupra dinastiei descălăcătoare a Moldovei, Mușatinii,

apăsase o fatalitate sanguinară, de felul celei evocate de marele Will în cronică Plantagenetilor (cf. Filimon Taniac — *Bogdan Dragoș* în „Buletinul Mihai Eminescu”, Cernăuți, IV, 1933, nr. 11). De unde și acel grandios plan al „dodecameronului dramatic”, prin care contemplatorul Luceafărului dorea să aducă în teatru veacul de așezare, ce precedase urcarea în scaun a lui Ștefan cel Mare. (G. Bogdan-Duică: *Dodecameron dramatic*, în „Buletinul Mihai Eminescu”, Cernăuți, III, 1932, nr. 10.) Veniseră însă ani de viață nestatornică: bibliotecar, revizor școlar, redactor la *Curierul de Iasi...* Dacă poetul desăvîrșise capodopere, dramaturgul așternuse numai replici, scene și, arareori, acte din homeriana plăsmuire, risipită pe mii de foi, anume, parcă, să cheme la aprige înfruntări eminescologii unui secol de osîrdie documentară.

Explorînd acest șantier de dramaturgie istorică, se pune fireasca întrebare dacă poetul a fost dublat de un cercetător metodic al trecutului, și dacă, deci, cele douăsprezece drame proiectate ar fi emanat din tomuri de erudiție. Sau, temeinicul cititor de hrisoave care a fost Eminescu era stăpînit de ideea lui lirică (o Moldovă întruchipînd idealul absolut al patriei, asupra căreia lucrează un destin aparte), și nu păstra, în textul scenic, decît vagi elemente atestate, deși manuscrisele sale foiesc de conspecte exemplare?

Amplele fragmente ale dramei *Bogdan Dragoș* dau răspuns întrebărilor. Ele lasă să se întrevadă un chip cu totul inedit în dramaturgia noastră de sorginte istorică (poate și în cea a lumii): din acte, mărturii și sinteze se trage numai *atmosfera*, și se schițează cadrul; faptele și

* „Teatrul”, nr. 6/1982.

BOGDAN DRAGOȘ *

Coperta volumului „Fragmente din istoria românilor” de Eudoxiu Hurmuzaki

eroii se desfășoară și sint animați într-ogenială *viziune poetică*.

Așadar, singura piesă eminesciană ce se poate reprezenta (actul I este aproape întreg, al doilea și al treilea, cu masive părți coerente, îngăduind o construcție de spectacol logică) datează, potrivit excelentei ediții critice a Aureliei Rusu (M. Eminescu, *Opere IV. Teatru*, Minerva, 1978) din perioada 1876—1879. La stabilirea acestui relativ larg arc de timp nu s-a avut însă în vedere o pătrunzătoare observație a lui N. Iorga (*O dramă a lui Eminescu*, în „Sămănătorul”, 1906), din cronică la defectuoasă ediție a piesei, pe care diletantul Iuliu Dragomirescu tocmai o tipărise, după manuscrise.

Marele istoric atrăgea atenția asupra numelui de fantezie „Bogdan Dragoș”, indicând și izvorul: tomul I din *Fragmente pentru istoria românilor*, culese din arhive vieneze și tipărite în nemțește de Eudoxiu Hurmuzaki. Ministerul Instrucțiunii, la recomandarea lui I. Slavici, însărcinează pe Eminescu, cu traducerea în românește a cărții. La moșia junimistului N. Mandrea din Florești-Dolj, la poale de codru, cum atât îi plăcea, poetul tălmăcește scrierea, în vara lui 1878, pentru a servi în scopuri propagandistice, în preajma Congresului de la Berlin (cf. Ion Crețu — *Mihai Eminescu. Biografie documentară*, E.L., 1968). Mai ales lucrul la capitolul „Începutul existenței de sine stătătoare și a principilor proprii ai Moldo-

vei” i-a trezit nostalgiile de dramaturg. E vremea, când se nutrește cu o operă de stranie frumusețe: *Istoria critică a românilor* (editată în fascicule între 1872—1875), prin care B. P. Hasdeu lansa ipoteze uluitoare despre „descălecatul” în principate. Învățații vedeau, prin pulberea vremii, principii valahi și moldavi, pe care istoriografia ulterioară i-a negat; dădea documentelor sensuri ce incendiau închipuirea; popula secolele XII—XIV cu voievozi și curteni avind legături oculte în cele patru puncte cardinale, și stăpînind întinse teritorii în Europa, dar căzuți, misterios, în afara memoriei posterității... Eminescianul *Bogdan Dragoș* — combinație a numelor voievozilor care, între 1352 și 1359, fundează principatul Moldovei — descinde din spiritul cărții lui Hasdeu. Prin Eminescu și Hasdeu, se atinge apogeul romantismului literar și istoric în cultura română.

În rezumatul lui N. Iorga (loc. cit.), actul I narează „din marea poveste istorică a întemeierii Terii Moldovei. Dragul sau Dragoș Voevod Maramureșanul, împodobit de poet și cu titlurile de despot al Arieșului (amindouă sînt imposibile) și de comite al securilor, e foarte bătrîn și, așteptînd suflarea mîntuitoare a morții, el se gîndește să asigure prin diata sa moștenirea tînerului fiu Bogdan. Între curteni, el îi alege un epitrop, pe vărul său Sas. (În Moldova va domni un Sas, între 1354—1358! — *n.n.*). Acesta, însă, e un trădător: (Sas, moldoveanul, uzurpase tronul lui Dragoș! — *n.n.*): so-

* „Bogdan Dragoș” de Mihai Eminescu

(Continuare la pag. 177)

In memoriam

ția sa Bogdana, pe care o iubește nebun, îl îndeamnă la omor pentru a înlătura din calea poftii lui de stăpânire pe cocalul domnesc (cuplul din *Macbeth*! — n.n.). Roman Bodei, vechi sfetnic îndrăzneț, îi descoperă însă gândul, și-l spune lui Dragoș (...) Vodă bătrînul își încunună fiul (...) la auzul cornului ce vestește sosirea lui Bogdan (...) toată energia moșneagului se trezește și, cu vicieșug, ca și cum ar voi să iscălească, el smulge diata și o rupe (...) pe cînd curtenii amestecă strigătele de beție cu cîntările jalnice, Bogdana mină pe Sas la omorul lui Bogdan. Dar, în zăpăceala muștrărilor de cuget, el nemește pe fiul său însuși, și-l ucide". Potrivit altor fragmente, N. Iorga crede că piesa s-ar fi terminat cu „îndoită izbîndă a lui Bogdan, ca întemeietor de casă și ca înălțător al unei Doamne, cucerită și ea într-un popas de vînător de zimbri”

Părțile scrise din actele II și III încercuie un suav moment erotic între Bogdan și Ana. De aici, Eminescu va extrage poezii, tipărite antum sau postum, dovadă că nu mai întrezărea, copleșit de scrisul jurnalistic, răgazul trebuincios definitivării dramei.

Peste vîrfuri, prime versiuni la *Atit de fragedă*, versiune la *Rugăctune* și la *Renunțare* sînt, ca și alte poeme, desprinse din proiectele dramatice (întreaga filiație, în M. Eminescu — *Opere*, vol. III și V, ediția Perpessicius, 1944, 1958 și M. Eminescu — *Poezii*, vol. II-III, ediția D. Murărașu, 1970—1972).

Produs exclusiv al ficțiunii, drama *Bogdan Dragoș* revelează un mare poet al caracterelor, al pasiunilor urmărite de fatalitate (analiza, în G. Călinescu — *Opere*, vol. 13 — *Opera lui Eminescu*, I, E.L., 1969). Ne-au rămas destule însemnări de la Eminescu, prin care își explică intențiile privitoare la piesă, ca dealtfel la întregul ciclu mușatin. (Poetul avea voluptatea „mărturisirilor” în scris pe marginea proiectelor sale.) Concluzia: rivna cu care migălește manuscrisele dramei *Bogdan Dragoș* dovedește că Eminescu credea în existența istorică a eroului său. Această forță de scrutare prin cețurile istorice îl apropie și mai mult de Hasdeu — un capitol de afinități necercetat în istoriografia literară.

Peste un sfert de veac, A. Davila va mărturisi, senin, că numele vovodului Vlaicu, eroul dramei cu același titlu, e creația lui, că „Hronica” lui Șincai, principala sursă pe care o dezvăluie, nu pomenește pe contemporanul „descălătorilor” moldavi, și nici alte izvoare (se înșală, însă !). Prin drama lui Davila, vom intra într-un tulburător proces literar.

Ionuț NICULESCU